

11. Могилко С.В. Тролінг як спосіб психологічної маніпуляції в Інтернеті [Електронний ресурс] / С.В. Могилко // Вісник Черкаського університету [Текст]: [зб. наук. ст.]. Серія Філологічні науки / МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького [та ін.]. – Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – С. 57–60. – Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v4/v4pp57-60.pdf>

12. Петрик В.М. Сугестивні технології маніпулятивного впливу [Текст] : навч. посіб. / [В.М.Петрик, М.М.Присяжнюк, Л.Ф.Компанцева, Є.Д.Скулиш, О.Д.Бойко, В.В.Остроухов]; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. – 2-ге вид. – К.: ЗАТ «ВППОЛ», 2011. – 248 с.

13. Семенов Д. И. Сетевой троллинг как вид коммуникативной деятельности [Текст] / Д. И. Семенов, Г. А. Шушарина // Междунар. журн. эксперимент. Образования. – 2011. – № 8. – С. 135–136.

Кокарча Ю. А. Троллинг как средство политической манипуляции в Интернет-пространстве

В статье освещается проблема использования современных манипулятивных технологий в Интернет-пространстве. В частности, уделено внимание феномену троллинга как новому средству воздействия на политическое сознание и поведение человека.

Ключевые слова: информационное общество, политическая манипуляция, Интернет-коммуникации, виртуальные сообщества, троллинг, политический троллинг, тролфейсы (Интернет-мемы).

Kokarcha J. Trollynh Funds Polytycheskoy Psychological Manipulation in the Internet Space

In the article the problem of manipulative use of modern technologies in the Internet space. In particular, attention is paid to the phenomenon of trolling as a new means of influence on political consciousness and behavior.

Keywords: information society, political manipulation, Internet communications, virtual communities, trolling, political trolling, trolfeysy (internet memes).

УДК 32.019.51

Цимбал І. В., Плугова О. Б., Шугалій О. О.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН: ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ І НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Аналізується сучасний науковий дискурс проблематики інформаційного простору демократичних змін в Україні. Осмислюються висновки і пропозиції науковців, експертів, аналітиків та їх колективів з питань інформаційної культури, інформаційної безпеки, регіональних особливостей інформаційного простору, державної політики у цій сфері. Актуалізовано питання їх впливу на інформаційне поле в Україні в складних соціально-політичних умовах. Здійснено спробу виокремити актуальні параметри, за якими варто вивчати сучасний національний інформаційний простір, його якість, ефективність, відкритість до демократизації.

Ключові слова: інформаційний простір, демократія, науковий дискурс України, аналітичні центри, інформаційні виклики, загрози і можливості.

*«...Неможливий плюралізм без вільної інформації, неприпустима вільна інформація без плюралістичної демократії. Демократія можлива, коли народ достатньо освічений, аби обирати своїх керівників. Реалізувати своє право вибору можливо лише в умовах плюралізму думок і поширення інформації...»
А. Токвіль [10, с. 150]*

В умовах інформатизації та технологізації сучасного громадсько-політичного життя можливості демократичних перетворень змінюються. За складних обставин політико-економічного реформування, посилення євро-атлантичних прагнень, антитерористичної операції в Україні інформаційний чинник набуває особливого значення та нових контекстів. Інформаційні ризики, можливості та перспективи стають вагомою частиною демократичних перетворень, що покладає особливу відповідальність за їх відстеження, аналіз та прогнозування на експертне середовище, громадсько-політичний актив, державних посадовців та міжнародних партнерів. Нові можливості інформаційно-комп'ютерних технологій дозволяють окремій людині та їх організованим спільнотам отримувати необхідну інформацію про суспільні справи, брати безпосередню участь в обговоренні соціальних, політичних, економічних, культурних, освітянських та інших значимих проблем. З іншого боку, інформація, зокрема нові методи і форми її поширення, нерідко складають серйозний виклик для збереження державного суверенітету, розвитку національної ідеї, впровадження політичних реформ тощо. Сучасні українські контексти проблематики, діалектика ризиків та можливостей інформаційного простору для демократизації суспільно-політичного життя є цікавим, **актуальним** та лише до певної міри дослідженим предметом наукового аналізу.

Про актуальність та **ступінь наукового осмислення** проблематики свідчить й те, що до визначення поняття та особливостей інформаційного простору серед вітчизняних політологів та представників суміжних напрямків соціально-гуманітарного пошуку вдавалися Т. Андрущенко, А. Баровська, В. Горбатенко, С. Джердж, Д. Дубов, В. Котигоренко, І. Кресіна, Л. Лойко, М. Остапенко, М. Панчук, О. Рафальський, О. Стойко та багато інших авторитетних вчених. Водночас це питання потребує постійного перегляду в нових умовах та суспільно-політичних реаліях. Згадані автори та інші їх колеги по науковому цеху розвивають ідеї інформаційної культури, безпеки інформаційного простору, його регіональних особливостей та можливостей цілеспрямованого державного регулювання, власне політики у цій сфері.

У цій статті пропонується до осмислення кращий та найновіший матеріал з проблематики, підготовлений науковцями провідних науково-дослідних центрів, аналітичних структур та вищих навчальних закладів України, зібраний як теоретична основа проблемного поля дослідження. **Метою** нашого наукового пошуку є з'ясування особливостей наукового дискурсу проблематики інформаційного простору демократичних змін в Україні, що формується і розвивається сьогодні в тому числі й під впливом висновків і пропозицій науковців та їх колективів. Власне міра чи ступінь впливу таких суб'єктів на інформаційне поле в Україні загалом ще потребує подальшого дослідження. У статті ми ставимо за завдання зібрати й коротко описати наукові праці, що з'явилися у 2015-16 рр. та розвивають сучасні уявлення про взаємозв'язок інформаційного суспільства та демократичного політичного режиму. Важливо також виявити основні напрямки відповідного наукового дискурсу, що актуалізовані гуманітаріями в складних соціально-політичних та міжнародних умовах. Серед завдань статті важливим вбачається й окреслення на основі зібраних матеріалів базових параметрів, за якими пропонується характеризувати сучасний національний інформаційний простір, його якість, ефективність, відкритість до демократизації.

Вклад основного матеріалу логічно розпочати з переліку провідних «мозкових центрів» України, що активно розвивають наші уявлення та нагромаджують знання про новітні інформаційні виклики демократії. За сучасних умов цінність та необхідність якісної роботи і державних, і недержавних центрів політичної аналітики не підлягає сумніву. В Україні «фабрики думок» досі не самостійні, але значною мірою такі, що творчо та активно розвиваються на шляху до повноправного включення у якість суб'єктів інформаційного поля заради демократичних змін. На переконання і зарубіжних, і вітчизняних дослідників, основи складно передбачуваного світу демократичних суспільно-політичних змін значною мірою уможливили саме новітні громадсько-політичні суб'єкти, серед яких інформаційні агенти

громадянського суспільства, політичних і державних структур [1; 2; 3]. Науково-дослідні установи соціально-гуманітарного напрямку, кафедри політології, міжнародних відносин, державного управління, міжнародної інформації провідних ВНЗ країни, громадські інформаційно-аналітичні центри, консалтингові агентства, аналітичні управління та відділи при органах влади – усі ці суб'єкти одночасно і продукують, і «споживають» важливі сенси політико-інформаційних змін. Зокрема у рейтингу аналітичних центрів 2015 року певні позиції займають Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Міжнародний центр перспективних досліджень, Центр політико-правових реформ, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Реанімаційний Пакет Реформ, громадянська платформа «Нова Країна», Інститут Громадянського Суспільства, Київський інститут проблем управління ім. Горшеніна, Центр глобалістики «Стратегія XXI», Інститут політичної освіти, Центр економічної стратегії, Центр вільної економіки ім. Бендукідзе, ГО «Телекритика», ГМ «ОПОРА», Харківський фонд місцевої демократії, Одеський суспільний інститут соціальних технологій, Інститут міста (м. Львів), Центр освітньої політики (м. Кам'янець-Подільський), Агентство стійкого розвитку Луганського регіону, Дніпровський центр соціальних досліджень (м. Дніпропетровськ), Інститут Європейської Інтеграції (м. Львів) та інші [7, с. 33].

Особливу увагу передусім привертають академічні здобутки у питаннях інформаційного простору та його нових викликів для демократії. Вагомим показником зацікавленості проблематикою може слугувати й обрана тематика кандидатських та докторських дисертацій в Україні. Найпростіший контент-аналіз тем захищених в Україні дисертацій свідчить, що лише з політичних наук більше 170 наукових досліджень у більшій чи меншій мірі присвячено аналізу інформаційних загроз і можливостей для політичного життя реалій нового інформаційного суспільства.

Характерною, на наш погляд, є поява численних наукових досліджень, присвячених осмисленню інформаційних чинників сучасних подій на Сході України та у Криму. У цьому зв'язку, звертаємо увагу на аналітичну записку, підготовлену фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» (Київ, 2016 р.), у якій автори серед численних піднятих проблем основну увагу акцентують на такі магістральні напрямки: шляхи протидії інформаційному супроводу анексії Криму та інформаційній діяльності терористичних організацій на сході України; налагодження національного інформаційного мовлення на тимчасово окупованій території України; проблеми розвитку ЗМК в Україні; російське іномовлення (як інструмент маніпулювання громадською думкою у трансатлантичному просторі) та досвід НАТО у відповідних стратегічних комунікаціях (як механізм протидії російській пропаганді) [6].

Вчені Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса серед інших питань аналітичної доповіді «Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання» (К., 2016 р.), також окремий розділ присвятили особливостям російськоцентричного та україноцентричного медіа-дискурсу збройного протистояння в Донецькій і Луганській областях. На основі ретельно зібраного емпіричного матеріалу дослідники стверджують, що у цьому контексті обговорення у ЗМІ можливих варіантів розвитку подій має як конструктивний, так і деструктивний характер і розвивається в умовах посилення інформаційної війни з боку РФ. Разом з тим, поступове вдосконалення техніки пошуку і обробки інформації та формування контенту мас-медіа в умовах посилення гібридної війни зумовлюватимуть зміни у сфері підготовки та подачі повідомлень [9, с. 148]. Це далеко не перша спроба науковців цієї інституції привернути увагу громадськості до інформаційних загроз сучасного протистояння. У аналітичній доповіді 2015 р. «Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою» автори розвивають показові напрямки дослідження: особливості законодавчо-правової бази державної політики інформаційної безпеки через призму донбаської проблематики; регіональна специфіка

інформаційного простору Донеччини та вплив Російської Федерації на нього; громадське протистояння антиукраїнській інформаційній війні; шляхи державної і громадської протидії церковно-релігійній деструкції на Донбасі, інформаційно-пропагандистській політиці РПЦ; захист українського інформаційного поля [4].

Наукова записка, підготовлена колективом науковців Інституту держави і права ім. В. М. Корецького в межах наукового проекту «Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу» державної цільової програми наукових досліджень НАН України «Модернізація українського суспільства і економіки в контексті викликів ХХІ століття», також містить численні зауваги в рамках інформаційного простору, коли серед основних причин виникнення конфлікту на Донбасі (історичних, географічних, економічних, мовних, етнічних, політичних) розглядаються засади державної інформаційної політики щодо формування національної ідентичності населення та консолідації української політичної нації [8].

Характерно, що дослідники Інституту соціології НАН України у щорічному виданні «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін» (К., 2015) також звертають увагу на інтегруючий та/чи дезінтегруючий вплив регіональних особливостей соціально-громадянської активності в Інтернеті на стан сучасного українського суспільства. Н. Бойко зокрема розглядає Інтернет як «барометр соціально-політичної ситуації в країні» [11, с. 483-494].

Доводячи факт порушення прав людини на нормативному рівні шляхом аналізу законодавства квазідержав ЛНР і ДНР, спеціалісти Харківської правозахисної групи звертають особливу увагу на порушення свободи вираження поглядів, дискримінації засобів масової інформації на окупованих територіях [5].

Огляд помітних у 2015-16 рр. публікацій провідних аналітичних центрів України дозволяє окреслити коло актуальних напрямків наукового пошуку та практичного втілення у політико-інформаційному полі. Сучасний національний інформаційний простір, його якість, ефективність, відкритість до демократичних змін, можна характеризувати за такими параметрами:

- розробка і впровадження стратегії державної інформаційної політики, конкретних напрямків розвитку інформаційної безпеки країни, розбудова мережі організацій пропагандистського та контрпропагандистського характеру, шляхів, прийомів та методів протидії агресивним зовнішнім викликам інформаційних воєн;
- ступінь «інформаційного суверенітету», присутність зарубіжних мас-медіа на ринку інформаційних послуг та їх співвідношення до національного сегменту;
- ступінь увиразнення економічних, соціальних проблем у світлі глобального інформаційного розвитку, рівень (а-)симетрії у сучасному інформаційному розподілі ресурсів і можливостей;
- канали впливу політико-олігархічних груп та державних структур на власників національних телеканалів, радіомовлення, газетно-журнальних холдингів, цифрового телебачення, періодичних і книжкових видань тощо та відповідну редакційну політику;
- політико-правове поле діяльності засобів масової комунікації, нормативний захист інформаційних прав громадян, кримінальна, моральна, професійна відповідальність за поширення недостовірної інформації, дотримання визначених журналістських стандартів, спільні «правила гри» на інформаційному полі;
- особливості взаємодії журналістських колективів та засновників засобів масової комунікації;
- представлення регіональних, етнічних, гендерних, мовних, релігійних та інших соціальних питань у інформаційному контенті;
- освоєння Інтернету, сучасних технологій передачі й донесення інформаційних повідомлень, інноваційних каналів зв'язку і ринку комунікацій;
- співвідношення різних видів інформаційних повідомлень та їх смислових навантажень у спільному інформаційному просторі;

- система підготовки кадрів вищої кваліфікації для інформаційного простору, кадрова політика щодо державних управлінців в інформаційній сфері;
- суспільна культура споживання інформації тощо.

У **висновках** слід відзначити, що новий простір людського самовираження, реалізації, спілкування, зрештою виживання – інформаційний простір – формує й нові потреби демократії, сучасні вимоги цивілізованого співжиття, у якому немає місця замовним матеріалам, тенденційному висвітленню явищ і подій, упередженим твердженням, однозначним оцінкам, пропаганді. Сучасний теоретико-прикладний дискурс інформаційних викликів демократії засвідчує: науковці, експерти, аналітики та громадські активісти нині єдині у своїх прагненнях відкритого, транспарентного поля демократичних змін. Перспективною видається проблема подальшого дослідження ступеня їхнього впливу на прийняття суспільно-політичних рішень в країні.

Використана література:

1. McGann G. James. The global «Go-To Think Tanks» 2011. [Text] / James G. McGann – Philadelphia, PA: University of Pennsylvania. – 2012. – 96 p.
2. Stone Diane. Tank Traditions: Policy Research and the Politics of Ideas [Text] / D. Stone, A. Denham – Ideas. Manchester: Manchester University Press, 2004. – P. 2.
3. Волянюк О. Я. Спільноти пам'яті в інформаційну епоху: між державою і громадянським суспільством / О. Я. Волянюк // Гілея (науковий вісник) [зб. наук. праць] / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Вид-во УАН ТОВ «НВП «ВІР», 2013. – Випуск 68 (1). – С. 766-771.
4. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою / Аналітична доповідь. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 196 с.
5. Дотримання прав людини і основоположних свобод на території квазідержави ЛНР [Електронний ресурс] / Микола Фітільов; Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1475328775>
6. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії : аналіт. доп. / за заг. ред. А. Баровської – К. : НІСД, 2016. – 109 с.
7. Незалежні аналітичні центри і органи влади: партнери у просуванні реформ чи дві паралельні реальності? / І. Бекешкіна та ін. – К. : Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 2016. – 68 с.
8. Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу: Наукова записка / Кресіна І.О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю.С., Горбатенко В.П., Лойко Л.І., Кресін О.В., Стойко О.М. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – 116 с.
9. Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання. Аналітична доповідь / Ред. кол. Рафальський О.О. (голова), Котигоренко В.О., Панчук М.І. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 268 с.
10. Токвиль А. де. Демократия в Америке : [пер. с франц.] / Алексис де Токвиль; предисл. Гарольда Дж. Ласки. - М. : Прогресс, 1992. — 554 с.
11. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2 (16) / Головні редактори д.екон.н. В.М. Ворона, д.соціол.н. М.О. Шульга. – Київ : Інститут соціології НАН України, 2015. – 780 с.

Цимбал І. В., Плуговая О. Б., Шугалий О. А. *Информационное пространство демократических преобразований: проблемное поле и научные исследования в современной Украине*

Аналізується сучасний науковий дискурс проблематики інформаційного простору демократических преобразований в Україні. Осмысливаются выводы и предложения ученых, экспертов, аналитиков и их коллективов по вопросам информационной

культуры, інформаційної безпеки, регіональних особливостей інформаційного простору, державної політики в цій сфері. Актуалізований питання їх впливу на інформаційне поле в Україні в складних соціально-політичних умовах. Підприємство спроба виділити актуальні параметри, по яким стоїть вивчати сучасний національний інформаційний простір, його якість, ефективність, відкритість до демократизації.

Ключові слова: інформаційний простір, демократія, науковий дискурс України, аналітичні центри, інформаційні виклики, загрози і можливості.

Tsybaly I., Plugova O., Shugaliy O. *Information Space for Democratic Change: the Problem Field and Research in Modern Ukraine*

The current scientific discourse perspective information space for democratic change in Ukraine is analyzed. The findings of scientists, experts, analysts and their teams on information culture, information security, regional information space, public policy in this area are interpreted. There is question about their impact on the information field in difficult social and political conditions of Ukraine. An attempt was made to isolate relevant parameters by which it is necessary to examine the current national information space, the quality, effectiveness, openness to democratization.

Keywords: *information space, democracy, Ukraine scientific discourse, analytical centers, information challenges, threats and opportunities.*